

La confederaziun prepara la construcziun d'ina punt sur il «Röstigraben»

Co fan ins ina lescha per la chapientscha vicendaivla?

■ (anr) Tge unescha la Svizra? Questa dumonda vegn tschentada pauc. Pli gugent constateschan las medias las differenzas tranter las quatter parts linguisticas da noss pajais. Cler, cun differenzas u problems sa laschi far pli bain furori che cun unitad. Uschia ha er la votaziun davart il Spazi economic europeic SEE/EWR, l'onn 1992, sdrappà dapart la Svizra: Svizra romanda pro SEE – quasi l'entira Svizra tudestga contra SEE. Questa situaziun difficila ha procurà ch'igl è sa furmà duas cumissiuns per la chapientscha vicendaivla en il cussegl dals chantuns ed en il cussegl nazional. Las duas cumissiuns han preschentà in catalog cun propostas e pretensiuns. Lezzas dian tge ch'i fiss da far per avischinar las regiuns svizas ina a l'autra. Las propostas èn vegnidas inoltradas sco moziun per mauns dal cussegl federal. L'onn 1996 ha il pievel svizzer exprimì in franc «gea» a l'artitgel 116 da linguatgs. Quest artitgel prescriba en alinea 2 che la confederaziun ed ils chantuns hajan da promover la chapientscha ed ils barats tranter las cuminanzas linguisticas. Questa constataziun e la moziun da las duas cumissiuns vegn concretisada en ina lescha. *Constantin Pitsch*, oriund da la Val Müstair, è il responsabel per il servetsch da las cuminanzas linguisticas e culturalas en l'uffizi federal da cultura. El ha l'incumbensa da realisar questa lescha per la chapientscha vicendaivla.

Punts – ponti – ponts – Brücken

«Per tematisar la preparaziun da la lescha avain nus tschertgà da lavurar sin in plaun pratic», ha Pitsch ditg davart il

project «Punts – ponti – ponts – Brücken». Quest project ha l'uffizi federal da cultura lantschà ensemen cun il Forum Helveticum per chattar or tge elements ch'ina lescha per la chapientscha sto cuntegnair. L'onn 1996 èn organisaziuns d'impurtanza naziunala vegnidas convocadas a Friburg per in emprim seminar da «Punts». Represchentants da la cultura, politica, giuventetgna, medias, scolaziun ed economia èn sa radunads sut il medem tetg. Entaifer dus dis ha il seminar elavurà in catalog da mesiras per promover la chapientscha (guarda fanestra).

Ina preparaziun manidla e vasta

Sin basa da las propostas e dals giavischs exprimids en il seminar 96 ha l'uffizi da cultura alura pudì lavurar enavant. Igl è vegnì contactà la SSR e questa primavaira ha gi lieu in seminar intensiv cun ils meds da massa stampads. Era las organisaziuns da giuventetgna sajan vegnidas integradas en la discussiun. Gist questa emna hajan ins discurre cun las organisaziuns da vischnancas e citads, ha Pitsch ditg envers l'anr. Là èn p. ex. l'optica e la posiziun da citads e vischnancas bilinguas stadas d'impurtanza. Las duas organisaziuns pon plinavant transmetter il mesadi da la chapientscha vicendaivla a lur commembers. Quai po animar ad activitads da communicaziun vicendaivla tranter citads e vischnancas da differents linguatgs. Betg anc concludidas èn las discussiuns decisivas cun la conferenza svizra dals directurs chantunals d'educaziun. «Nus empruvain da tematisar sin in champ vaira vast la problematica per ra-

massar tut las infurmaziuns necessarias che nus duvrain sco basa per ina lescha», declera Pitsch il proceder.

Tgi dastga tge?

Gist la scolaziun po daventar in punct central da la lescha, damai ch'ella intermediescha la cumpetenzza linguistica: La capacitat linguistica è ina basa per la chapientscha vicendaivla. Ma en quest punct èn las cumpetenzas federalas limitadas: La scolaziun da basa è chausa dals chantuns. Cun mesiras subsidiaras po la confederaziun dentant influenzer indirectamain la scolaziun da basa, menziunescha Pitsch: P. ex. cun sustegnair ed accompagnar scientificamain novs systems da scolaziun linguistica. La pussaivladads da metter accents ha la confederaziun plinavant entaifer las domenas d'atgna cumpetenzza: P. ex. las scolas medias, las scolas professiunalas, las scolas autas, la furmaziun da creschids etc. En quests secturs pudess la confederaziun promover la mobilitad da gimnasiasts, d'emprendists e da students entras programs da barats

Impurtanza particulara per la Svizra romanda e la Svizra tudestga

Igl è anc avert nua che la confederaziun vegn activa entras la lescha per la chapientscha. Anc quest onn vegn resumà tut las lavurs preparatorias per trair las conclusiuns. Ils elements relevants vegnan alura scrits en la lescha per la chapientscha. L'impurtanza da la Rumantschia saja limitada en questa discussiun. Prioritad haja la chapientscha vicendaivla tranter las grondas cuminanzas, cunzunt la Svizra romanda e tudestga. La

lescha stoppia dentant resguardar era la Svizra taliana e rumantscha e na dastgia betg marginalisar las pussaivladads da promoziun ch'existian là, agiunta Pitsch.

Impurtanza per il rumantsch ed il talian

In'otra lescha vegn dentant ad avair ina gronda impurtanza per la Rumantschia: Igl è quella davart ils linguatgs uffizials

che sa basa medemamain sin l'artitgel 116. Il sboz da questa lescha, che prescriba l'applicaziun dals linguatgs uffizials, saja uss en la consultaziun interna da l'administraziun federala. En la consultaziun externa va la lescha dals linguatgs uffizials probabel quest atun, relata Pitsch, che ha era qua lavurà intensivamain per preparar la basa per las formulaziuns ed ils detagls.

Pretensiuns e propostas utopicas e realas

Al seminar a Friburg èn vegnidas fatgas propostas per mesiras che duain augmentar la chapientscha. Quellas han furmà la basa per lavurar vinavant cun la finamira da formular ina lescha per la chapientscha vicendaivla. Tgeninas da las mesiras che vegnan la fin finala era a cumparair en la lescha è anc avert. Intginas propostas èn forsà stadas utopicas u visunar. Forsa han gist questas propostas ina funcziun da mussavia en ina direcziun per ina lescha realisabla. Qua in pèr exempels da las radund settanta propostas:

- Promover tar ils represchentants dals meds da massa ina meglra conschientscha da las autras regiuns linguisticas e dal tema da la «chapientscha vicendaivla» per evitar ch'els crodan memia facilmain en stereotips e pregiudizis, cunzunt cur ch'els rapportan davart temas actuals.
- Sviluppà e sustegnair las activitads da barat da giuvens a nivel nazional

cun l'intenziun da considerer ils barats sco part integrala dal program da furmaziun professiunala e na pli sco ina activitad excepziunala.

– Render ils barats obligatoris durant il temp da scola obligatori (in barat durant la scola primara ed in durant la scola secundara).

– Declarar als uffants ch'èn attirads savens dapli da l'englais, l'impurtanza d'emprender il segund linguatg naziunal per il funcziunament da la vita politica dal pajais e per la participaziun dal burgais a las decisiuns politicas. Evitar tras quai ch'i dettia ina concentratiun memia gronda sin la Frantscha u sin la Germania.

– Dumandar la confederaziun da subvenziunar il project «Rumantsch vesaveil». (Persvader las grondas interpretas da distribuziun da bains da consum d'introducìr etichettas quadrilinguas per rinforzar la preschientscha visibla dal rumantsch en tut il pajais.)